

700 års elände

Usla, elända och arma. Samhällets utsatta under 700 år.

Red. Sofia Holmlund & Annika Sandén. Natur & Kultur 2013, 423 s.

Inledningen till den här antologin har fått rubriken "Historier från samhällets utkant" och markerar därmed att detta är en annorlunda historisk framställning. Här är det enskilda människoöden som skildras, människoöden som illustrerar hur det kunde vara att ha svårigheter, vara fattig, sjuk och av olika anledningar ha svårt att passa in i den tid man då levde i. Boken är skriven av femton historiker som samlats till en konferens, där man enats om att på olika sätt belysa situationen för utsatta människor i svensk historia från medeltiden till våra dagar.

DETTA ÄR ETT ambitiöst projekt, som fyller en viktig funktion för förståelsen av hur man i olika tider sett på dem som råkat ut för olyckor eller hamnat i besvärliga omständigheter. Det ger perspektiv på dagens samhälle,

där många av frågorna som tas upp alltså är aktuella, fastän problemen numera kan gälla lite andra situationer och andra grupper. Vad som anses oönskat, omoraliskt och till och med brottsligt kan växla från tid till annan. Men det har i alla tider funnits intresse av att markera var gränserna går. Vilka som hör till de anständiga och lyckade och vilka som inte gör det.

UNDER MEDELTIDEN OCH ganska långt in i modern tid kunde det vara ödesdigert för en kvinna att bli gravid och föda barn utan att vara gift. Framtidsutsikterna förändrades drastiskt för den som med dåtidens språk hade "råkat i olycka", men konsekvenserna kunde också vara olika beroende på vilket samhällsskikt man tillhörde. Ofta lämnades oönskade barn bort mot betalning och

ibland kunde det vara till bra fosterhem. Men det fanns också andra utvägar, metoder som förskräcker. Det hände att man antidade så kallade änglamakerskor med uppgift att vanvårda barnen till döds.

För männen i dåtidens samhälle såg hoten annorlunda ut. I antologin får vi inblick i hur rättsväsendet hanterade olika förövare, men också vilket öde som väntade en lem-lästad soldat.

Då som nu fanns utsatta grupper, som samhället såg på med oblidiga ögon. Dit hörde olika minoriteter men också de psykiskt sjuka, både män och kvinnor, som alltsedan medeltiden kunde tas om hand på hospital, en sorts inrättning för människor som av olika anledningar hade svårt att ta hand om sig själva.

Betydelsen av social tillhörighet för ekonomisk trygghet, känslomässigt stöd och beskydd blir uppenbar. Det fanns förväntningar på hur livet skulle ordnas, vilka roller som väntade och vilka krav som följde med dem. På ett sätt enklare än i dag, men valmöjligheterna och friheten att gestalta sitt liv på ett mer personligt sätt var få. Genom de olika människoödena ser vi hur samhället har förändrats. Hushållet, som den givna enheten för att säkerställa enskildas uppehälle, har successivt lösts upp och en rörlighet som förr sågs med stor miss-tänksamhet är i dag mera av en norm.

I dag kan man flytta, byta arbete och partner eller välja att leva ensam utan att bli betraktad med misstänksamhet. Den enskildes rätt till frihet och lojaliteten mot sig själv och sin egen håg är långt större än någonsin förr, då ansvaret gentemot andra och det sociala sammanhanget var överordnat. Bo-

ken ger anledning att begrunda hur och varför olika förändringar sker, liksom även vad som är önskvärt och vilka visioner vi har inför framtiden.

ANTOLOGIER ÄR IBLAND en smula utmanande som läsoplevelse betraktade. Det kan vara stor variation mellan avsnitt skrivna av personer med olika litterär stil. Här har man ändå lyckats förvånansvärt bra att skapa en sammanhållen text, som innehållsmässigt bildar olika fasetter av ett prisma. I själva

verket kan boken läsas som en spännande dokumentär skildring, i klass med en äventyrsroman. Trots att kapitlen utgör självständiga berättelser, oberoende av varandra, bildar de ändå en helhet genom att på olika sätt belysa situationen för människor i samhällets utkant. Några av de mest gripande berättelserna stannar länge kvar och ger en påminnelse både om vår egen sårbarhet, men också om hur föränderligt samhället är.

Boken väcker engagemang som kan ta sig olika uttryck. Läsningen kan säkert inspirera någon att åta sig ett politiskt eller ideellt uppdrag, buren av insikten om att varje människas insatser har betydelse. För andra, som precis som jag står mitt i yrkeslivet, kan arbetsuppgifter och åtaganden bli extra intressanta och betydelsefulla i relief mot det förflutna.

För alla, tänker jag mig, blir vikten av historisk kunskap uppenbar, att verkligen få stabila och relevanta byggstenar för våra värderingar och vår hållning i livet. Vi behöver sätta strålkastarljuset på just de människor som inte lyckas, som kämpar och drar sig fram på de mest obegripliga sätt. Just det-

ta ger oss en nyttig påminnelse om att vår tids överflöd och privilegier inte alls utgör några självklarheter.

PERSONLIGEN TYCKTE JAG att fascinationen inför dessa berättelser bestod fram till sista kapitlet som beskriver nutiden. Under rubriken "Hemlösa och resenärer" får vi ta del av en socialkonstruktivistisk studie av möten mellan människor på en järnvägsstation. Medan tidigare avsnitt skildrat olika mäniskoöden på realistisk prosa, så förändras språket här och teoretiserandet gör att man snarast fjärras från verkligheten, tvärt emot tidigare avsnitt som väcker inlevelse, identifikation och närhet.

I mitt tycke hade boken vunnit på att sätta punkt i ett tidigare skede och låta historia vara just historia. Det är tveksamt om vår samtid verkligen hör hemma i en bok som denna. Samtiden, där vi just nu står och allt-

jämt upplever att det finns människor som är "usla, elända och arma", behöver få ett avstånd för att vi ska kunna se och bedöma hur och varför vi misslyckas med att införliva alla i en gemenskap med värdiga livsvillkor. Detta betyder inte att samtidens problem förminskas. Men för oss alla, som står i olika situationer och möter mänsklig nöd i olika skepnader, behövs de historiska perspektiven som bakgrund och inspirationskälla. De konkreta lösningarna däremot måste vi arbeta med här och nu, på många olika sätt. Det är två helt olika saker. Nuet kräver handling, men det förflutna kan vi gemensamt betrakta, begrunda och lära av.

Bortsett från denna invändning är boken som helhet mycket läsvärd. Den rekommenderas till alla som har ett intresse för samhällsfrågor med fokus på människors utsatthet och behov av beskydd.

GUNILLA MARIA OLSSON